

Nezaobilazno djelovanje

U najnovije vrijeme počela se likovna umjetnost općenito tretirati kao sadržajno kompleksna umjetnost, koja integrira cijelo ljudsko vizualno i taktilno, a dijelom i filozofsko iskustvo. Proširilo se polje umjetničkog oblikovanja, i retrospektivno gledajući s tom novom sviješću, dominantna nisu više samo »lijepa« umjetnosti kao »velika« i jedino reprezentativna povijest, nego je jednako prisutna i primijenjena umjetnost u cijelom registru od predmeta umjetničkog obrta do potrošnih akcidencija. Spoznaja o tome što je umjetničko proširila se u duhovnoj nadgradnji na cijelu ljudsku okolinu, na ambijent i oblike života. Umjetnost je postala sociološki i kulturološki fenomen u maksimalnom bogatstvu izražavanja i doživljavanja. Ekskluzivnost slikarstva, kiparstva i arhitekture ublažena je, pa i dokinuta (ne u smislu Hegelove projekcije smrti umjetnosti), prepoznavanjem moguće umjetničke kvalitete u svakoj kreaciji: umjetničko iskustvo ponovo se integralno tretira bez valorizirajuće hijerarhije. Podjela postoji samo na operativnom planu. Kao što su u prehistorijskoj umjetnosti jedino svjedočanstvo duhovne aktivnosti artefakti kao svojevrsna primijenjena umjetnost, moguće je da sličnu sudbinu na drugom razvojnom stupnju doživi i naša civilizacija, pa to potencira značenje primijenjene umjetnosti u današnjem najširem značenju.

S tako promijenjenom sviješću o tome što je umjetničko i u traganju za »tradicijom novog« otkriva se značenje i doprinos onih ličnosti koje su djelovale na mijenjanju te svijesti još u vrijeme kada se primijenjena umjetnost smatrala marginom.

U tom je smislu djelovanje dr Ivana Bacha nezaobilazno!

Rođen u Zagrebu 12. XII 1910. u obitelji Nine Vavre i Josipa Bacha, školovao se u Zagrebu, gdje je i diplomirao na Filozofskom fakultetu povijest umjetnosti i klasičnu arheologiju.

Gotovo bez prethodnika, on je postavljao temelje proučavanju primijenjene umjetnosti, prvenstveno umjetničke obrade metala i zlatarstva, i njihovu povijesnom i estetskom valoriziranju. Svojim istraživanjima identificirao je mnoge obrtnike umjetnike i time singularizirao metalne predmete u nepreglednoj masi materijala. Konstituirao je ili obogaćivao opuse pojedinih majstora stvarajući drugačiju povijest umjetnosti.

Uže usmjerenje na metal i zlatarstvo — a pritom podrazumijevamo umjetničko očitovanje u predmetima od metala i zlata: od antičke bronce (što je i sadržaj njegove disertacije: doktorirao je 1939. godine s temom »Antikni figuralni bronsani predmeti Arheološko-historijskog

muzeja u Zagrebu«) do baroknog sata, od okova do zvona — logično ga je vodilo do crkvene umjetnosti kao sume primijenjene umjetnosti. Baveći se tako metalom i zlatarstvom u raznovrsnoj primjeni i namjeni, objavio je dr Bach s tog područja brojne znanstvene i popularne radove. No nije bio samo povjesničar teoretičar nego i duša mnogih praktičnih akcija: još se pamte njegove prve poslijeratne prezentacije metala i crkvene umjetnosti u Muzeju za umjetnost i obrt ili velike izložbe, a spomenimo samo »Umetničku obradu metala naroda Jugoslavije kroz vekove« u Beogradu. Zabilježimo također u tom kontekstu da je u vihoru ratnih razaranja spasio od propasti, zajedno s Vladimirom Tkalčićem, mnoge dragocjene umjetnine iz ugroženih, naročito pravoslavnih crkava i manastira (Fruška gora). Zadržavajući se na području njegova glavnog znanstvenog interesa, eksponirali smo uz studijsku i njegovu muzeološku i konzervatorsku aktivnost, želeći istaknuti rijetku kvalitetu dr Ivana Bacha: bio je povjesničar umjetnosti ali i praktični muzeolog, stručnjak jednako uronjen u arhivsko traganje kao i u život i prisutnost konkretnog materijala.

Spominjući publicističku aktivnost dr Ivana Bacha primijetimo da ravnopravnosti kojom je promatrao umjetničke realizacije, kao »umjetničko« bez hijerarhije, nalazimo ekvivalent u njegovoj neizbirljivosti u smislu objavljivanja: za njega nije bilo diskriminacije između dnevnog tiska i enciklopedije, znanstvene periodike i radnih materijala prolazne aktualnosti, pisanja u zemlji i inozemstvu — s jednakom je akribijom pristupao svakom zadatku i u svakoj prilici. Dovoljno je o tome samo pregledati njegovu bibliografiju (sigurno još uvijek nepotpunu) i podsjetiti se njegovih prezentacija (čija je sudbina da budu nažalost temporalne).

Uz ovaj glavni interes za metal i zlatarstvo dr Ivan Bach bio je među pionirima prepoznavanja onoga što je umjetničko, traženja dostojanstva kreacije i estetskog doživljaja, i u drugima tada još nepriznatim medijima i aplikacijama. Kao da ga je anonimnost privlačila, posvetio je mnogo pažnje fotografiji, pa tiskarstvu, grafici i knjigovežnji — pišući i muzeološki djelujući, organizirajući izložbe još prije rata. No uz specijalističke interese imao je dr Ivan Bach i sposobnost sinteze, bilo da se radi o vremenskim periodima, tehnikama ili o materijalima, i ti su njegovi pregledi još uvijek referentna literatura.

Mnogo je energije utrošio u popularizaciju muzeja i njihovih zbirki, a naročito se to odnosi na Muzej za umjetnost i obrt. Proveo je u njemu gotovo cijeli svoj radni vijek, od 1937. do umirovljenja 1973. godine, prolazeći sve stupnjeve od kustosa do savjetnika (prekidao je rad u Muzeju 1942—1943, kada je bio v. d. upravitelja Etnografskog muzeja u Banjoj Luci, 1943—1945, kada je bio docent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, i 1950—1951, kada je obavljao dužnost v. d. direktora Konzervatorskog zavoda). Ugradio je mnogo samog sebe u naš Muzej, težeći da bude funkcionalan i prisutan u širokoj javnosti i otvoren stručnjacima. Treba samo vidjeti iz kako je različitih aspekata pristupao predmetima u zbirkama i s kolikom ih je intelektualnom širinom muzeološki klasificirao i interpretirao. Ostao je u Muzeju za umjetnost i obrt trajno prisutan ne samo u uspomeni kao jedan od onih koji su izborili njegov identitet, nego njegovo djelo i dalje aktivno kontinuirano preko ostavljenih fascikala još neobjavljenih radova.

Do zadnjeg časa (umro je 9. VII 1983. godine u Zagrebu) pratio je zbivanja na cijelom području primijenjenih umjetnosti i zauzimao stav prema novim pojavama i imenima. Takva otvorenost životu rezultirala je srdačnošću i susretljivošću prema mladim stručnjacima i kolegama; mnogo svog znanja i iskustva prenosio je neposredno, u razgovorima.

Evokacija djelovanja dr Ivana Bacha ne bi bila potpuna kada ne bismo spomenuli njegovo članstvo u poslijeratnim restitucijskim komisijama za povrat umjetnina i spomenika kulture iz Mađarske i Austrije, u inventariziranju spomenika koji su stali u Mađarskoj i njegovu funkciju predsjednika Komiteta Istok—Zapad jugoslavenske komisije Internacionalnog muzejskog vijeća u periodu 1958—1966. godine i aktivnosti s tim u vezi.

Marija Tonković

U temeljima struke

Dugo je trajala predrasuda da su »veliki« povjesničari umjetnosti oni koji se bave velikim stvaracima, proslavljenim djelima i reprezentativnim tehnikama. Prema takvom shvaćanju značenje bi interpretacije izravno zavisilo od društvenog prestiža analiziranog objekta, a »dobar glas« interpretatora i pisca ne bi bio ništa drugo nego nametnički otrgnut postotak slave od praćenog umjetnika ili tretiranog spomenika. Premda smo se, srećom, udaljili od sličnih mehaničkih zaključaka, te shvatili kako su prezentacija i tumačenje stvaralaštva prilično autonomni, ipak još uvijek veći ugled postižu oni povjesničari umjetnosti koji borave »u sjeni veličina« negoli oni koji samozatajno grade čitave strukture pojedinih disciplina i područja, oslanjajući se na nove ili dotad nedovoljno uočene podatke i temeljeći, stoga, svoju aktivnu pretežno na nepoznatim imenima i osobnostima.

Značajan opus Ivana Bacha ne samo da spada u tu drugu grupu, nego je on u našoj sredini valjda najizrazitiji primjer istraživača koji je svu svoju energiju stavio u službu zanemarenih disciplina, zaturenih objekata i zaboravljenih skromnih stvaralaca umjetnog obrta. Koristeći poznatu i često čak zlorabljenu Barčevu sintagmu, reći ćemo da se Bach zdušno posvetio »veličini malenih«, žrtvujući ponešto od drugih svojih mogućnosti i interesa i riskirajući, uvjetno rečeno, da mu vlastita stvaralačka dimenzija — da ne kažemo »veličina« — bude u svijesti suputnika i potomstva ponešto umanjena. Vjerujemo, međutim, da u ukupnom zbroju nije ništa izgubio, jer ako je široj javnosti nešto manje poznat negoli je zaslužio, svakako je bio i ostao duboko cijenjen u užem krugu znalaca i iznimno poštovan kao pouzdan stručnjak.

Po svojem formiranju Ivan Bach pripada zagrebačkoj školi i karakterističan je predstavnik onoga posebno značajnog naraštaja povjesničara umjetnosti, kreativno stasologa uoči drugoga svjetskog rata. Riječ je o učenici profesora Artura Schneidera (kojemu se naš autor također odužio toplom evokacijom u jednom od svojih posljednjih tekstova), koji su imali — kako to kaže kineska poslovice — nezavidnu sudbinu da žive u zanimljivim vremenima, ali ih je zato dopala zadaća (i privilegij) da praktički utemelje mnoge znanstvene i stručne discipline, te tvorno doprinesu osnivanju mnogih muzeja, institucija i odjela, a još više konkretnoj zaštiti i obnovi spomenika. Toj generaciji zahvaljujemo otkrivanje čitavih slojeva naše baštine, vertikalno i horizontalno proširenje pojma umjetničkog djela i spomenika kulture, istraživanje ekonomskog i socijalnog konteksta stvaralaštva itsl.